

previous linguistic experience, developing students' ability to assess their progress in learning grammar by means of reflection.

Results indicate that the efficiency of the independent work depends on the variety of strategies that students are able to implement in their studies. The strategies are teachable, and the task of the teacher is to present students with different strategies depending on the mode of grammar learning. As far as the concern of our research is the process of learning English after German, the strategies for learning second foreign language grammar in the process of individual work have been suggested. The survey emphasizes the necessity to develop students' ability to make comparisons in English and German. The comparative analysis of grammatical phenomena by means of juxtaposing grammatical structures with similar structures in English, German and Ukrainian as their native language facilitates the skills to detect possibilities for positive transfer or the negative effects of interference.

The findings of the study represent the importance of reflection for the development of self-assessment and the ability to revise their learning strategies, make necessary corrections and plan their future learning activity. The necessary reflective skills for students dealing with grammar of the second foreign language have been suggested.

Key words: *independent work, autonomy, reflection, self-assessment, learning-strategic competence, learning strategies, grammatical educational strategy, grammatical competence, second foreign language.*

УДК 378.147+811.111-057.21

Наталія Добровольська

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ORCID ID 0000-0001-9133-285X

DOI 10.24139/2312-5993/2020.03-04/026-039

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ЧИТАННІ ТА ГОВОРІННІ

У статті обґрунтовано систему вправ для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англomовної компетентності в читанні та говорінні. Для реалізації поставленої мети використано такі загальнонаукові методи дослідження, як аналіз, синтез, системний аналіз порівняння та узагальнення. Виокремлено принципи формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англomовної компетентності в читанні та говорінні (інтегрованого навчання, системності й послідовності навчальних дій, автономії, формування стійкої позитивної мотивації); особливості відбору навчального матеріалу, який використовуватиметься у вправах, зокрема, критерії відбору фахових текстів; запропоновано систему вправ, яка передбачає чотири підсистеми і спрямована на взаємопов'язане формування в студентів навичок та вмій читання і говоріння.

Ключові слова: *система вправ, формування, англomовна компетентність, читання, говоріння.*

Постановка проблеми. У науковій літературі системою прийнято називати сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють між собою та мають спільну мету. Системний підхід вважається одним із провідних методологічних принципів дослідження в будь-якій галузі

знань. Так, у методиці навчання іноземних мов йдеться про систему навчання, систему вправ, систему занять тощо. Найпростішими складовими частинами системи, тобто елементами, є вправи, спрямовані на конкретне завдання. Окрім того, вони можуть формувати невеликі групи, тобто підсистеми, що також є складовими частинами системи. У свою чергу, у сукупності елементи й підсистеми називають компонентами системи, які є взаємообумовленими і перебувають у взаємозалежності, тобто між ними є зв'язок. Ієрархічна залежність підсистем визначається супідрядністю їх функцій: функціонування кожної з них і всіх разом спрямоване на досягнення однієї мети.

Кожна система вирізняється структурою, що визначає внутрішню організацію, порядок і побудову системи, іншими словами, структура – це сукупність елементів і співвідношення (зв'язків) між ними. Ще однією характеристикою є мета, якою визначається її бажаний майбутній стан, тобто конкретні цілі-результати. Останні мають бути досягнуті в межах певного інтервалу часу й іноді формулюються в термінах кінцевого продукту навчальної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. У методиці навчання іноземних мов проблему професійно орієнтованого читання іноземною мовою досліджували Т. Горпініч, Ю. Британ, С. Вавіліна, І. Корейба, К. Брінкер (K. Brinker) та ін. Формування іншомовної компетентності в говорінні майбутніх фахівців зосереджували увагу Л. Бондар, О. Дацків, М. Куїмова, Л. Максименко, І. Федорова, В. Черниш, О. Ярошенко та ін.

У сучасній методиці існує низка робіт, у яких реалізується ідея взаємопов'язаного навчання говоріння та читання. Так, А. Томашевська запропонувала методику формування в майбутніх фармацевтів англійської лексичної компетентності в читанні та говорінні у процесі самостійної роботи (Томашевська, 2019); Г. Кравчук представила систему вправ для навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами (Кравчук, 2010); М. Куїмова створила комплекс вправ для навчання усного англійського монологічного мовлення з опорою на автентичний письмовий текст (Куїмова, 2005).

Однак, невирішеним залишається питання розробки системи вправ для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англійської компетентності в читанні та говорінні.

Мета статті – обґрунтувати систему вправ для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англійської компетентності в читанні та говорінні.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети у статті були використані такі загальнонаукові методи дослідження, як аналіз, синтез, системний аналіз, порівняння й узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб обґрунтувати систему вправ, необхідно проаналізувати дидактичні та методичні принципи навчання, які визначають умови організації навчального процесу. Дидактичні принципи набувають певної специфіки, зумовленої особливостями предмета «Іноземна мова».

У педагогіці принципами прийнято вважати основні вихідні положення, будь-якої теорії, науки в цілому, які в своїй сукупності визначають вимоги до організації тієї чи іншої діяльності, якими керується дослідник (Павлова, 2010). Необхідність застосування чітко сформульованих принципів навчання диктується потребою вирішити питання про те, як і який зміст навчання відбирати, які матеріали і прийоми використовувати. До дидактичних принципів належать принципи наочності, посильності, міцності, свідомості, науковості, активності, виховуючого навчання, індивідуалізації, доступності, систематичності та послідовності, колективності, проблемності, розвиваючого навчання (Фіцула, 2006, с. 88-91). Перелічені принципи взаємопов'язані. Звичайно, реалізація кожного з них окремо не може не привести до певного підвищення ефективності навчання, але запровадження всієї методичної системи в цілому є значно ефективнішим.

Відзначимо, що коли йдеться про взаємопов'язане формування в майбутніх фахівців з інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні, то насамперед розуміється набуття професійних знань і відповідних умінь засобами іноземної мови. Тому вагомим в контексті тематики нашого дослідження є *принцип інтегрованого навчання*, який відображається у процесуальній спільності вищеназваних процесів навчання зі спільними цілями навчання англійської мови і спеціальності («Інформаційні технології»), їх елементів, компонентів змісту, методів, засобів і контролю результатів навчання. За цим принципом зміст іншомовного навчання фахівців визначається як цілісний, комплексний та інтегративний процес формування англомовної компетентності в тісному взаємозв'язку зі спеціальною професійною компетентністю на основі взаємопроникнення, взаємодоповнення і взаємозалежності міжпредметної інформації і способів її засвоєння (Крупченко, 2007, с. 36).

Відповідно до *принципу системності і послідовності навчальних дій*, відбір змісту навчання передбачає структуровану систему повторень, де його кожне наступне вживання вдосконалює зміст і якість його вираження, що забезпечує високоякісне запам'ятовування інформації у формі логічних структур (Подласий, 2004, с. 176). На цьому етапі слід якісно проводити систематичне повторення й контроль за результатами навчання, обчислюючи коефіцієнт приросту засвоєння знань, здобутих безпосередньо під час занять і самостійно.

Ще одним дидактичним принципом організації процесу взаємопов'язаного формування англомовної компетентності в читанні та

говорінні в майбутніх фахівців інформаційних технологій виступає принцип *автономії*, який передбачає індивідуалізацію навчально-пізнавальної діяльності кожного студента на основі його особистого активного прагнення до розширення і вдосконалення власних знань та вмінь, вивчаючи самостійно додаткову літературу, отримуючи консультації. Загальновідомо, що знання, здобуті студентами самостійно під час виконання дослідницьких, пошукових, творчих завдань засвоюються міцніше (Митник, 2014).

Принцип формування стійкої позитивної мотивації передбачає забезпечення сприятливих умов у навчанні, підтримання інтересу у студентів, внесення новизни у процес оволодіння цільовими компетентностями. До основних напрямів підвищення мотивації навчання студентів можна віднести:

- розвиток цілепокладання, що веде до розуміння й усвідомлення значення навчального повідомлення, його важливості для особистості і майбутньої професійної діяльності;
- створення ситуацій досягнення успіху, які передбачають підвищення активності студентів;
- усвідомлення тимчасової перспективи навчання (Овчинников, 2008);
- студентоцентроване навчання з розумінням особливостей, потреб та інтересів студентів;
- використання сучасних методів і засобів;
- зосередження на подальших професійних потребах.

Усі принципи навчання є взаємопов'язаними, взаємообумовленими і взаємодоповнювальними, створюючи систему положень, що визначають стратегію процесу формування в майбутніх фахівців з інформаційних технологій англійської компетентності в читанні та говорінні. Тому їх теоретична обумовленість буде представлена практично під час реалізації відповідної системи вправ.

Кожна система, а в нашому випадку – системи вправ для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англійської компетентності в читанні та говорінні, має низку властивостей, які можна розділити на такі групи за: 1) цілями та функціями; 2) особливостями структури; 3) ресурсами й особливостями взаємодії з навчальним середовищем (Горелова, 2015).

До першої групи властивостей системи вправ, спираючись на філософську літературу (*Універсальний словник-енциклопедія*, 2006; *Українська мала енциклопедія*, 1965), ми відносимо:

- односпрямованість (або цілеспрямованість) дій компонентів, що посилює ефективність функціонування системи;
- пріоритетність завдань і цілей системи ширшого рівня перед завданнями і цілями її компонентів;

- цілеспрямованість системи відображає підпорядкування її діяльності певній цілі;

- різнонаціленість компонентів системи, тобто цілі компонентів не завжди збігаються з загальними цілями системи.

До другої групи властивостей системи вправ ми відносимо:

- цілісність – єдність всіх компонентів системи з її функціями та завданнями;

- структурність – така побудова системи, за якої стає можливим декомпонувати її на підсистеми, групи й окремі елементи;

- ієрархічність передбачає застосування кожного компоненту системи як системи (підсистеми) ширшої глобальної системи.

До третьої групи властивостей системи вправ входять:

- комунікативність – існування складної системи зв'язків (комунікацій) із навчальним середовищем;

- інтерактивність – наявність системоутворювальних, системозберезувальних факторів;

- інтегративність – взаємопроникність властивостей всіх компонентів системи вправ;

- інтерактивність – взаємодія елементів, під час якої мета досягається інформаційним обміном компонентів.

Передумовою розробки системи вправ для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англomовної компетентності в читанні та говорінні є раціональний відбір навчальних матеріалів. Саме тому першочерговим завданням постає визначення одиниць навчального матеріалу та критеріїв їх відбору.

Навчання мовного та мовленнєвого матеріалу неможливе без використання текстів – як готових, так і спеціально складених (Качалов, 2005, с. 140), оскільки тексти мають здатність комунікативно мотивувати студентів до сприйняття нової професійно важливої інформації, а згодом до подальшого її застосування під час побудови власних висловлювань англійською мовою. Будь-який готовий текстовий матеріал слугує еталоном для студентів, який відображає алгоритм побудови і є підґрунтям для подальшого оформлення їхнього усного мовлення (Качалов, 2005, с. 141). Цю думку підтримує також Ю. Семенчук, уточнюючи, що текст є максимальною одиницею комунікації, необхідною для задоволення інформаційно-пізнавальні потреби студентів. Ангомовний текст виступає основою та зразком іншомовної комунікації (Семенчук, 2007).

Таким чином, текст трактують як навчальний матеріал, який передає інформацію певної тематики (Шарапова, 2009, с. 320), є зразком іншомовного мовлення (М. Качалов, 2005, Ю. Семенчук, 2007) та джерелом лексичних одиниць.

На основі вивчення проблеми виокремлення критеріїв відбору навчальних матеріалів та з урахуванням особливостей професійно орієнтованих текстів, які характеризуються широким вживанням термінологічної лексики, виокремлюємо такі критерії відбору навчального матеріалу:

1. Автентичність.
2. Перспективність використання інформації.
3. Доступність.
4. Ситуативність.
5. Тематичність.
6. Комунікативність.
7. Продуктивність.
8. Оптимальність обсягу.

Автентичність розглядається як застосування автентичного мовного та мовленнєвого матеріалу в наближених до природних умовах «іншомовного соціуму» (Горюнова, 2011, с. 62). Ми згодні із твердженням, що автентичність – це така якість тексту, що забезпечує під час його опрацювання функціонування тих мовленнєвих механізмів, які реалізують спілкування у природних умовах реального життя. У таких текстах представлені широкий вибір лексики і правильне граматичне оформлення висловлювання, а також змістовна сторона. Автентичні текстові матеріали викликають певну реакцію, стимулюючи розумову діяльність студентів, а їхня жанрова різноманітність дозволяє сприймати інформацію з різних сфер життя: описи подій, розповіді, радіо і теленовини, лекції, розмови, інтерв'ю, оголошення тощо (Пелишенко, 1995, с. 33-36).

Перспективність використання інформації тексту передбачає, що вона може бути корисною для студентів і в процесі навчання, і під час подальшої професійної діяльності. Тексти, що відповідають такому критерію, часто слугують студентам еталоном певних комунікативних ситуацій і задають їм алгоритм відповідних поведінкових реакцій для виявлення суб'єктивно-діяльній позиції і для висловлення власної думки.

Доступність текстів передбачає відповідність вимогам програми, поступове ускладнення текстів, уникнення надмірних труднощів, пов'язаних або зі змістом, або з мовним оформленням тексту. Ми погоджуємось із Г. Скуратівською, яка зазначає, що для належного розуміння тексту необхідно, щоб кількість знайомих слів становила не менше 85 %, а незнайомих – не більше 15 % (Скуратівська, 2002, с. 74).

Тематичність забезпечує відповідність текстів тематиці, окресленій програмою, яка певною мірою повинна узгоджуватися з тематикою фахових дисциплін.

Загальновідомо, що під час відбору текстового матеріалу для навчання професійно орієнтованого англomовного мовлення враховується

здатність текстових матеріалів імітувати майбутню професійну діяльність. Тому для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні слід брати до уваги і можливість текстів викликати комунікативний ефект (Кочеткова, 2009, с. 94), тобто їхню *комунікативність*, що і є наступним критерієм відбору.

Щодо *продуктивності* текстових матеріалів, то вона забезпечує можливість для самовираження студентів через комунікацію/говоріння. Тому відбір текстів потрібно здійснювати, зважаючи на перспективність створення на їх основі комунікативних ситуацій. Професійно орієнтовані комунікативні ситуації покликані стимулювати мовленнєву реакцію студентів, які вербалізуються ними у вигляді монологічного чи діалогічного мовлення (розповідей, аргументацій, переконань, пояснень, коментарів). Крім того, критерій комунікативності реалізовується через відбір власне тих текстових матеріалів, опрацювання яких супроводжуватиметься функціональним використанням студентом англомовної лексики, зокрема у вигляді коментаря, аргументації, розповіді, переконання та пояснення (Терещук, 2013, с. 224).

Критерій *оптимального обсягу* текстового матеріалу або кількісний критерій передбачає визначення обсягу тексту, що буде використовуватися для формування англомовної компетентності в читанні та говорінні майбутніх фахівців інформаційних технологій, а також загальної кількості самих текстів. Щодо відбору текстів за обсягом, то ми цілком підтримуємо Б. Куксу, що правомірно відбирати тексти такого розміру, загальний зміст яких студенти у змозі сприймати без погіршень (Кукса, 2012, с. 57). Загалом, обсяг тексту буде залежати від етапу навчання (початковий, просунутий), цілі та виду читання (ознайомлювальне, навчаюче, оглядове тощо).

Оптимальне застосування вищезазначених критеріїв під час відбору навчальних текстів дозволяє обрати ефективний навчальний матеріал для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні

Далі пропонуємо розглянути вимоги до створення вправи як основного найменшого елемента організації навчальної діяльності, що дозволить далі визначити їх типи за певними критеріями.

Створення раціональної системи вправ уможливить формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні на відповідному рівні.

Згідно з організацією процесу засвоєння, система вправ має забезпечити підбір відповідних вправ; визначення послідовності їх побудови; розподіл навчального матеріалу та співвідношення його компонентів; систематичність і повторюваність вправ; взаємопов'язаність видів мовленнєвої діяльності (Пассов, 1989).

У науково-методичній літературі поняття «вправа» визначається як спеціальне розроблене завдання, що виконується для набуття або закріплення відповідних навичок чи певних знань (Азімов та Щукін, 1999). У психологічній літературі вправа часто співставляється із вправлянням, яке розглядається як «багаторазове виконання дії з метою її засвоєння, що ґрунтується на розумінні й супроводжується свідомим контролем і коригуванням» (Психологічна енциклопедія, 2006, с. 74). Все ж, за твердженнями науковців, серед яких і С. Рубінштейн (Рубінштейн, 2000, с. 33), вправляння загалом не збігається з навчанням і входить до змісту навчання як його органічна частина. Тому поняття «вправа» можна розглядати як форму організації вправляння, призначену для багаторазового виконання однієї або кількох операцій дії, стосовно якої формується навичка (Черноватий, 2018, с. 19-26). Звідси можна стверджувати, що змістом вправи є повторне виконання певної дії, а першочерговим її призначенням є формування навичок, тоді як кінцевою метою навчання є розвиток умінь. Услід за С. Ніколаєвою вважаємо, що вправа – це спеціально розроблене і практично організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними до їх удосконалення (Ніколаєва, 2008).

У процесі розробки системи вправ ми враховували сучасні вимоги до вправ і дійшли висновку, що запропонована нами система повинна містити вправи, основними характеристиками яких є:

- комунікативність (комунікативні, умовно-комунікативні, некомунікативні вправи);
- спрямованість на сприйняття, розуміння, відтворення та видачу інформації (рецептивні, рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні, продуктивні вправи);
- новизна змісту;
- наявність навчально-мовленнєвої ситуації;
- урахування ступеня керованості дій студентів під час виконання вправи (вправи з повним, частковим і мінімальним керуванням);
- використання природних візуально-вербальних та спеціально створених опор;
- використання способів контролю, що відповідають характеру мовленнєвої діяльності (читання та говоріння) – рецепції та продукування;
- наявність опор (вправи без опор, вправи зі спеціально створеними опорами);
- функція в навчальному процесі (тренувальні, контрольні);
- місце виконання (аудиторні, домашні);
- спосіб організації або режим і форма роботи (індивідуальні, групові вправи) (Мацнева, 2009, с. 66; Ніколаєва, 2010, с. 11-18).

Наступним кроком у розробці системи вправ є виокремлення етапів формування англомовної компетентності в читанні та говорінні, серед яких ми виділяємо підготовчий, основний та завершальний етапи.

На підготовчому етапі здійснюється формування мовленнєвих навичок читання та говоріння. Зокрема, особлива увага приділяється формуванню лексичних та граматичних навичок читання, а також лексичних, граматичних та фонетичних навичок говоріння. Зазначимо, що формування зазначених навичок здійснюється взаємопов'язано. На цьому ж етапі передбачено формування в майбутніх фахівців стратегічної усвідомленості – ознайомлення та використання стратегій читання та говоріння. Відповідно, на першому етапі реалізуються Підсистема вправ 1 та Підсистема вправ 2 (див. рис. 1).

Основний етап має на меті взаємопов'язане формування вмінь читання та говоріння, зокрема, розвиток умінь пошукового, переглядового, ознайомлювального та вивчаючого читання, умінь аналізувати інформацію, вживати засоби міжфразового зв'язку, продукувати монолог-презентацію, брати участь у діалозі-обговоренні. Основний етап передбачає реалізацію Підсистеми вправ 3 (рис. 1).

Завершальний етап спрямований на вдосконалення вмінь читання та говоріння і передбачає усні висловлювання студентів на основі прочитаної інформації, її аналіз у парах, групах, створення власних презентацій тощо. На завершальному етапі реалізовується Підсистема вправ 4.

Описані вище етапи та їх цілі дозволяють нам представити систему вправ для формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні (рис. 1), що становлять зміст кожного етапу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, ми обґрунтували систему вправ, спрямовану на поступове формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні, яка базується на виокремлених нами принципах та передбачає використання фахових текстів, відібраних за визначеними нами критеріями.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень може стати розробка моделі формування в майбутніх фахівців інформаційних технологій англомовної компетентності в читанні та говорінні.

Рис. 1. Система вправ для формування у майбутніх фахівців інформаційних технологій англomовної компетентності в читанні та говорінні

ЛІТЕРАТУРА

- Азимов, Э. Г., Щукин, А. Н. (1999). *Словарь методических терминов (теория и практика преподавания языков)*. Санкт-Петербург (Azimov, E. N., Shchukin, A. N. (1999). *Dictionary of methodological terms (theory and practice of teaching languages)*. Saint Petersburg).
- Горелова, Н. А. (2015). *Методологія наукових досліджень (Gorelova, N. A. (2015). Research methodology)*. Retrieved from: https://stud.com.ua/35357/filosofiya/metodologiya_naukovih_doslidzhen.
- Горюнова, Е. С. (2011). Критерии отбора текстов для обучения студентов неязыковых вузов иноязычному профессиональному ориентированному чтению. *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 2, 62 (Horiunova, E. S. (2011). Criteria for the selection of texts for teaching foreign language professional oriented reading for students of non-linguistic universities. *Bulletin of Tomsk State Pedagogical University*, 2, 62).
- Качалов, Н. А. (2005). Построение модели взаимосвязанного обучения студентов неязыковых специальностей умениям устного и письменного профессионально-ориентированного общения. *Вестник Томского государственного педагогического университета*, 2, 139-144 (Kachalov, N. A. (2005). Building a model of interconnected teaching of students of non-linguistic specialties the skills of oral and written professional-oriented communication. *Bulletin of the Tomsk State Pedagogical University*, 2, 139-144).
- Кочеткова, Н. С. (2009). О содержании и принципах отбора учебных материалов по курсу Language for specific purposes на технических факультетах. *Альманах современной науки и образования*, 12, 2, 94 (Kochetkova, N. S. (2009). On the content and principles of selection of teaching materials for the course Language for specific purposes at technical faculties. *Almanac of modern science and education*, 12, 2, 94).
- Кравчук, Ю. Г. (2010). *Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Kravchuk, Yu. G. (2012). *Methods of teaching students of technical specialties of professionally oriented English dialogic speech on the basis of texts of scientific and technical advertising* (PhD thesis). Kyiv).
- Куимова, М. В. (2005). *Обучение устной монологической речи с опорой на аутентичный письменный текст: английский язык, неязыковой вуз* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Ярославль (Kuimova, M. V. *Teaching oral monologue based on authentic written text: English, non-language universities*. (PhD thesis). Yaroslavl).
- Кукса, Б. В. (2012). *Взаємопов'язане навчання монологічного мовлення і письма майбутніх учителів англійської мови з використанням мультимедійних засобів* (дис. ... канд. пед наук: 13.00.02). Київ (Kuksa, B. V. *Interrelated teaching of monologue and writing to future English teachers using multimedia tools* (PhD thesis). Kyiv).
- Крупченко, А. К. (2007). *Становление профессиональной лингводидактики как теоретико-методологическая проблема в профессиональном образовании* (автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.08). Москва (Krupchenko, A. K. (2007). *The formation of professional linguodidactics as theoretical and methodological problem in professional education* (DSc thesis abstract). Moscow).
- Ковалів, Ю. І. (Ред.) (2007). *Літературознавча енциклопедія: у 2 т. Т. 2*. Київ: ВЦ Академія (Kovaliv, Y. I. (Ed.) (2007). *Literary encyclopedia: in 2 volumes. Vol. 2*. Kyiv).
- Мацнева, О. А. (2009). *Навчання майбутніх учителів аудіювання англійського мовлення з національними та регіональними типами вимови*: (дис. ... канд.

- пед. наук: 13.00.02). Київ (Matsneva, O. A. *Training future teachers of English speaking with national and regional pronunciation types* (PhD thesis). Kyiv).
- Митник, М. М. (2014). *Навчання іншомовної професійної презентації майбутніх фахівців сфери туризму* (дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02). Одеса (Mytnyk, M. M. (2014). *Training of foreign language professional presentation of future specialists in the field of tourism* (PhD thesis). Odesa).
- Николаєва, С. Ю. (2008). *Основи сучасної методики викладання іноземних мов*. Київ: Ленвіт (Nikolaeva, S. Yu. (2008). *Fundamentals of modern methods of teaching foreign languages*. Kyiv: Lenvit).
- Николаєва, С. Ю. (2010). Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*, 1, 11-18 (Nikolaeva, S. Yu. (2010). Objectives of foreign language teaching in the aspect of competence approach. *Foreign Languages*, 1, 11-18).
- Овчинников, М. В. (2008). *Динамика мотивации учения студентов педагогического вуза и ее формирование* (автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07). Екатеринбург (Ovchinnikov, M. V. (2008). *The dynamics of motivation for teaching students of a pedagogical university and its formation* (PhD thesis abstract). Yekaterinburg).
- Павлова, Л. В. (2010). *Развитие гуманитарной культуры студентов вуза: Академия Естествознания* (Pavlova, L. V. (2010). *Development of humanitarian culture of university students*. Retrieved from: <http://www.rae.ru/monographs/105>).
- Пассов, Е. И. (1989). *Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению*. Москва: Русский язык (Passov, E. I. (1989). *Fundamentals of communicative methods of teaching foreign language communication*. Moscow).
- Пелишенко, А. С. (1995). Использование автентичного песенного материала в обучении иностранным языкам. *Іноземні мови*, 3-4, 33-36 (Pelishenko, A. S. (1995). Using authentic song material in teaching foreign languages. *Foreign languages*, 3-4, 33-36).
- Подласый, И. П. (2004). *Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов*. Москва: ВЛАДОС-пресс (Podlasy, I. P. (2004). *Pedagogy: 100 questions – 100 answers*. Moscow: VLADOS-press).
- Психологічна енциклопедія* (2006). Київ: Академвидав (*Psychological encyclopedia* (2006). Kyiv).
- Рубинштейн, С. Л. (2000). *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер (Rubinstein, S. L. (2000). *Fundamentals of general psychology*. Saint Petersburg: Piter).
- Семенчук, Ю. О. (2007). *Формування англомовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Semenchuk, Yu. O. (2007). *Forming English lexical competence with students of economic specialties by means of interactive teaching* (PhD thesis). Kyiv).
- Терещук, В. Г. (2013). Відбір текстових матеріалів для формування англомовної лексичної компетенції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, 29, 224 (Tereshchuk, V. H. (2013). Selection of text materials for the formation of English lexical competence. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social work*, 29, 224).
- Скуратівська, Г. С. (2002). *Навчання писемного англійського професійного мовлення студентів фінансово-економічних спеціальностей* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Київ (Skurativska, H. S. (2002). *Teaching written English professional speech to students of financial and economic specialties* (PhD thesis). Kyiv).
- Томашевська, А. Ю. (2019). *Формування у майбутніх фармацевтів англомовної лексичної компетентності в читанні та говорінні у процесі самостійної*

роботи (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02). Тернопіль (Tomashevskaya, A. Yu. (2019). *Development of future pharmacists' English lexical competence in reading and speaking through self-directed study* (PhD thesis). Ternopil).

Онацький, Є. (Ред.) (1965). *Українська мала енциклопедія*: 16 кн.: у 8 т. Буенос-Айрес. Т. 7, кн. XIV) (Onatskyi, Ye. (1965). *Ukrainian small encyclopedia*. Buenos Aires: Litery).

Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. (2006). Київ: Тека (*Universal dictionary-encyclopedia* (2006). Kyiv: Teka).

Черноватий, Л. М. (2018). Система вправ і завдань як категорія методики навчання перекладу. *Іноземні мови*, 2, 19-26 (Chernovatyi, L. M. (2018). System of exercises and tasks as a category of translation teaching methods. *Foreign languages*, 2, 19-26. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2018_2_4).

Фіцула, М. М. (2006). *Педагогіка вищої школи*. Київ (Fitsula, M. M. (2006). *Pedagogy of high school*. Kyiv).

Шарапова, С. И. (2009). Критерии отбора содержательно-текстовой базы для обучения студентов неязыкового вуза профессионально ориентированному чтению на иностранном языке. *Известия РГПУ им .А. И. Герцена*, 102, 320 (Sharapova, S. I. (2009). Criteria for selecting a content-textual base for teaching students of a non-linguistic university to professionally oriented reading in a foreign language. *Bulletin of the Herzen Russian State Pedagogical University*, 102, 320).

РЕЗЮМЕ

Добровольская Наталия. Система упражнений для формирования у будущих специалистов информационных технологий англоязычной компетентности в чтении и говорении.

В статье обоснована система упражнений для формирования у будущих специалистов информационных технологий англоязычной компетентности в чтении и говорении. Для реализации поставленной цели использованы такие общенаучные методы исследования, как анализ, синтез, системный анализ сравнения и обобщение. Выделены принципы формирования у будущих специалистов информационных технологий англоязычной компетентности в чтении и говорении (интегрированного обучения, системности и последовательности учебных действий, автономии, формирования устойчивой положительной мотивации); особенности отбора учебного материала, который будет использоваться в упражнениях, в частности, критерии отбора профессиональных текстов; предложена система упражнений, которая предусматривает четыре подсистемы и направлена на взаимосвязанное формирование у студентов навыков и умений чтения и говорения.

Ключевые слова: система упражнений, формирование, англоязычная компетентность, чтение, говорение.

SUMMARY

Dobrovolska Nataliia. System of exercises for the formation of English-speaking competence in reading and speaking of future specialists in information technologies.

The article substantiates a system of exercises for the formation of English-speaking competence in reading and speaking of future specialists in information technologies. To achieve this goal, such general scientific research methods as analysis, synthesis, systematic analysis, comparison and generalization were used. The requirements for the creation of the exercise as the main smallest element of the organization of educational activities were considered, which allowed to determine their types according to certain criteria. When developing the system of exercises for the interconnected formation of English-speaking competence in reading and speaking of future computer engineers, we took into account modern general didactic, methodological principles and the principles of the learning process. Creation of a rational

system of exercises will enable formation in future specialists in information technologies of English-speaking competence in reading and speaking at the appropriate level. The principles of the formation of English-speaking competence in reading and speaking of future specialists in information technologies are highlighted (comprehensive training, systematization and sequence of educational actions, autonomy, formation of sustainable positive motivation); features of the selection of learning material for use in exercises, in particular, the criteria for the selection of professional texts. It should be emphasized that all the presented didactic principles of teaching are interconnected, interdependent and complementary, forming a system of positions that determine the strategy of the process of interconnected formation of English-speaking competence in reading and speaking of future specialists in information technologies. Each system, and namely the system of exercises for learning English, has a number of properties that can be divided into the following groups: 1) goals and functions; 2) features of the structure; 3) resources and features of interaction with the learning environment. A system of exercises is proposed, which provides for four subsystems and is aimed at the interconnected formation of students' reading and speaking skills. A promising direction for further research can be development of a model of the formation in future specialists in information technologies of English-speaking competence in reading and speaking.

Key words: *system of exercises, formation, English-speaking competence, reading, speaking.*

УДК 37.013:378:316

Олена Купенко

Сумський державний університет

ORCID ID 0000-0001-9131-5179

DOI 10.24139/2312-5993/2020.03-04/039-048

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ НАСТАВНИЦТВА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Представлено модель забезпечуючої педагогічної технології наставництва у формуванні проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. Використані методи – аналіз і синтез, педагогічне проєктування, дослідження в дії. Проаналізовано процеси академічного наставництва (допомоги студенту поєднати в собі ролі стратега й виконавця) та наставництва на робочому місці (передавання неявних знань про професію та робоче місце). Передбачається залучення до наставництва старших студентів, студентська самоорганізація у проєктній діяльності. Підкреслюється, що робота з наставником створює для студента орієнтувальну основу професійної діяльності, адже часто майбутній соціальний працівник покликаний стати наставником клієнтів соціальної роботи.

Ключові слова: *педагогічна технологія, проєктна компетентність, бакалавр соціальної роботи, академічне наставництво, наставництво на робочому місці, Flash-наставництво, Peer-to-Peer-наставництво, дуальна освіта.*

Постановка проблеми. У «Глобальних стандартах освіти та навчання соціальної роботи», розроблених і затверджених Міжнародною федерацією соціальних працівників, Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи, значна увага приділяється поняттю «польова освіта» («field education») (*Global standards for the education and training of the social work profession*).